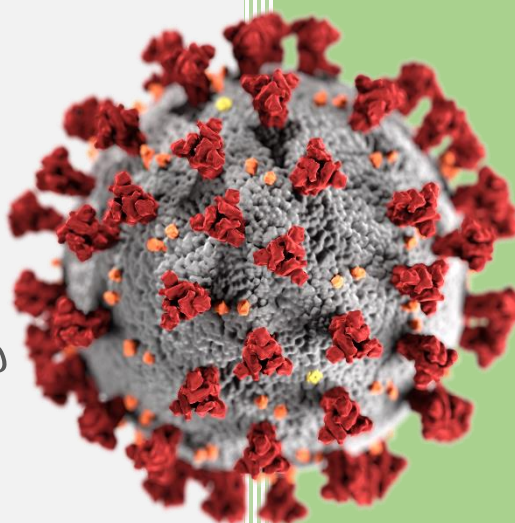

دانشگاه تربیت مدرس

دیدهبانی علمی بیماری کووید ۱۹

گزارش علمی

Scientific Report

کرونا و کشاورزی

حامد نجفی علمدارلو^۱، محمدجواد منعم^۲
^۱استادیار گروه اقتصاد کشاورزی دانشکده کشاورزی
^۲استاد گروه سازه‌های آبی، دانشکده کشاورزی
دانشگاه تربیت مدرس

monem_mj@modares.ac.ir

فضای مجازی آمیخته از اطلاعات علمی و شبه علمی است که ممکن است باعث سردرگمی استفاده‌کنندگان شود. هدف از این سلسله مباحث علمی، ارائه اطلاعات معتبر، دارای شناسنامه و تهیه شده توسط اساتید درباره کووید ۱۹ می‌باشد.

۱۹ اردیبهشت ۱۳۹۹

گروه مطالعات علم و فناوری - ۲۳

مقدمه

شیوع ویروس کرونا یکی از جهان‌شمول‌ترین پدیده‌های تاریخ بشر است که ابعاد آن تمامی افراد کره زمین را تحت تأثیر قرار داده‌است. می‌توان ادعا نمود که امروز، دغدغه تمامی حاکمیت‌ها در سراسر جهان برنامه‌ریزی برای کنترل این بیماری و مدیریت تبعات آن است. همین امر موجب اتخاذ یکی از بی‌سابقه‌ترین کنترل‌های حاکمیتی بر فعالیت‌های روزانه در سراسر جهان شده‌است. هراس ناشی از شیوع این ویروس، باعث شده که بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی به اغما روند. برآوردها نشان می‌دهد که شوک ناشی از این بیماری به مراتب بزرگتر از بحران بزرگ اقتصادی در سال‌های ۸-۲۰۰۷ بوده و تا حدود زیادی می‌تواند منجر به تغییر در تفکرات اقتصادی شود، به مانند آنچه رکود بزرگ ۱۹۲۸ در دنیا انجام داد.

کشاورزی در ایران یکی از خصوصی‌ترین بخش‌های اقتصادی است و بیش از ۹۰ درصد آن به صورت کاملاً رقابتی اداره می‌شود و سهم ۱۰ درصدی از تولید و ۱۸ درصدی از اشتغال را به خود اختصاص داده‌است. این بخش، رکن اساسی در تأمین امنیت غذایی بوده و ناپایداری آن چالش‌های فراوانی در مسیر رشد و توسعه اقتصاد کشور ایجاد خواهد کرد. کشاورزی هر اندازه نسبت به حوادث طبیعی آسیب‌پذیر است، در مقابل حوادث مصنوعی مقاوم‌ترین بخش اقتصادی به شمار می‌رود. علی‌رغم این که بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ تحریم‌های شدیدی بر اقتصاد کشور تحمیل شده، اما بخش کشاورزی ۴۳ درصد بزرگتر شده و در سال ۱۳۹۸ رشد آن به ۷٫۵ درصد رسیده‌است. از این رو، بخش کشاورزی گرانیگاه اقتصاد کلان در شرایط بحرانی بوده‌است و به تاب‌آوری اقتصاد کشور مساعدت نموده‌است. در شرایط شیوع ویروس کرونا نیز انتظار می‌رود که بخش کشاورزی آسیب کمتری نسبت به بخش‌های صنعت و خدمات تجربه کند.

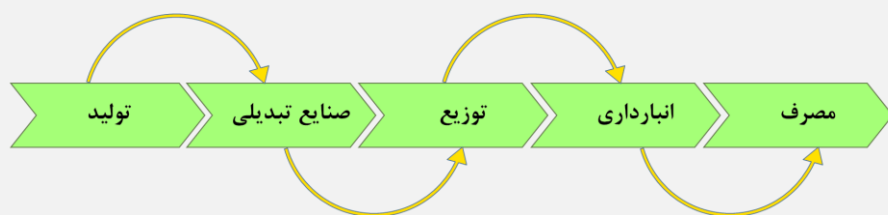
اثرات کرونا بر زندگی، اقتصاد و کشاورزی

بدون شک شیوع ویروس کرونا آثار شگرفی بر سبک زندگی انسان‌ها خواهد داشت. این پدیده همچنین می‌تواند بسیاری از تفکرات اقتصادی را دستخوش تغییر کند. بنابراین، آثار اقتصادی این پدیده بیش از سایر موارد قابل توجه بوده و به همین دلیل بسیاری از کشورهای دنیا بسته‌های حمایتی قابل توجهی را برای عبور از این بحران در نظر گرفته‌اند. در بین بخش‌های اقتصادی، بخش کشاورزی نیز متأثر از آن خواهد بود، ولی میزان اثرپذیری آن نسبت به بخش‌های صنعت و خدمات کمتر است.

اگرچه شیوع ویروس کرونا زمینه‌های مختلفی از بخش کشاورزی، از جمله منابع طبیعی، هوا و اقلیم، منابع و مصارف آب، صنایع غذایی، دامپروری، و کاربرد انواع نهاده‌های کشاورزی اعم از کود، سم، بذر، ماشین‌آلات و ... را تحت تأثیر قرار داده‌است، اما بی‌شک مهم‌ترین اثر آن در اقتصاد کشاورزی منعکس می‌شود. در منابع طبیعی و محیط زیست، شاهد

تنفس زمین ناشی از کاهش فعالیت‌های صنایع و حمل و نقل هستیم، بطوریکه گزارشات متعددی از حضور حیات وحش در مناطق شهری و حاشیه آن منشتر شده‌است. در هوا و اقلیم و منابع و مصارف آب گزارشاتی مبنی بر کاهش گازهای گلخانه‌ای و کاهش دما در مناطق مختلف جهان دیده می‌شود. در اروپا ۲ درجه کاهش دما نسبت به زمان مشابه در سال قبل گزارش شده که تأثیر تعیین‌کننده‌ای بر کاهش تبخیر، تعلق و مصرف آب کشاورزی دارد. در مقابل به دلیل تأکید بیشتر بر حفظ بهداشت فردی، مصرف آب شهری افزایش یافته بطوری که میزان مصرف آب شهری در فروردین‌ماه در ایران برابر با مصرف حداکثر تابستان شده‌است. کاهش مصرف محصولات لبنی و گوشت تأثیر تعیین‌کننده‌ای بر فعالیت‌های دامپروری، صنعت طیور و صنایع غذایی مرتبط داشته‌است. با این حال بیشترین اثر شیوع ویروس کرونا در بخش اقتصاد کشاورزی انعکاس پیدا می‌کند.

زنجیره تأمین محصولات کشاورزی شامل یک شبکه پیچیده از ارتباطات متقابل بین عواملی مانند تولیدکنندگان، نهاده‌ها، حمل و نقل، صنایع تبدیلی، تجارت و غیره می‌باشد. شوک ناشی از ویروس کرونا، در انتهای زنجیره که شامل مصرف و تجارت است اثرات بیشتری می‌گذارد و احتمالاً اثر کمتری بر ابتدای زنجیره شامل تولید و توزیع این محصولات داشته باشد. اگرچه، کاهش در مصرف و یا تجارت با یک وقفه زمانی می‌تواند بر تصمیمات تولیدکننده و یا توزیع‌کننده اثرات معنی‌داری داشته باشد.

شکل ۱) زنجیره تأمین محصولات کشاورزی و غذا (گزارش FAO, 2020)

پیام به سیاست‌گذاران

در این شرایط، حمایت از بخش‌های اقتصادی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است که عموم دولت‌ها بسته‌های حمایتی مشخصی را برای آن اختصاص داده‌اند. حمایت از کشاورزی در زمان شیوع بیماری کرونا می‌تواند با چهار روش صورت گیرد. **روش اول**، مبتنی بر پرداخت‌های مستقیم به تولیدکنندگان و فعالین بازار است. **روش دوم** ورود مستقیم دولت به منظور خرید، انبارداری و تنظیم بازار است. **روش سوم**، فراهم آوردن اعتبارات بانکی ارزان قیمت، جبران خسارت از طریق بیمه، امهال تسهیلات و ... می‌باشد. **روش چهارم** برداشتن موانع صادراتی به منظور جبران بخشی از زیان فعالان بخش کشاورزی مطرح است. بسته‌های حمایتی در بخش کشاورزی می‌تواند در قالب محورهای زیر در نظر گرفته شود. **توجه به بخش مصرف**: رکود اقتصادی ناشی از شیوع ویروس کرونا، به میزان قابل توجهی بنگاه‌های عرضه‌کننده محصولات کشاورزی و غذایی را تحت تأثیر قرار داده‌است. کاهش تقاضا، قیمت برخی محصولات غذایی را کاهش داده و زیان قابل توجهی را متوجه کسب و کارهای کشاورزی و غذایی نموده‌است. از این رو تدابیر ویژه جهت تداوم تولید و

پایداری کسب و کار بنگاه‌های خرده‌فروشی و عرضه‌کننده محصولات غذایی باید در دستور کار سیاست‌گذاران قرار گیرد. برای این منظور توصیه می‌شود که چتر بیمه‌ای به منظور پوشش ریسک ناشی از این ویروس گسترش یابد.

حمایت از خانوار: مواد خوراکی تقریباً ۲۴ درصد از هزینه‌های خانوار را پوشش می‌دهد، اما به واسطه رکود اقتصادی، خانوارها نسبت به تأمین بخشی از هزینه‌های غذایی دچار مشکل شده‌اند. پیشنهاد می‌شود اعطای کارت اعتباری و پرداخت‌های نقدی تا حصول اطمینان نسبت به دریافت کافی مواد غذایی توسط خانوارها عملیاتی شود.

جایگاه بخش کشاورزی در دوران پساکرونا

بحران‌های مصنوعی بر خلاف مخاطرات طبیعی معمولاً به سود بخش کشاورزی در ایران بوده‌است. شیوع ویروس کرونا جایگاه این بخش را بیش از گذشته تقویت خواهد نمود و منجر به تغییر الگوهای ذهنی نسبت به این بخش می‌شود. از آنجایی که شیوع این ویروس تجارت محصولات کشاورزی و غذا را تحت تأثیر قرار داده‌است، از این رو نمی‌توان برای همیشه چشم امید به واردات این محصولات داشت، چرا که در مواقع بحرانی واردات محصولات ممکن است اصالت خود را از دست دهد. بنابراین انتظار است که برای بخش کشاورزی در اقتصاد پساکرونایی نقش ویژه‌ای قائل شد. علاوه بر آن، تغییرات دیگری در محورهای زیر در دوران پساکرونا در بخش کشاورزی قابل پیش‌بینی است.

تغییر در الگوی مصرف: جامعه جهانی پس از کرونا سبک زندگی و سبب غذایی متفاوتی را تجربه خواهد کرد. در این میان انتظار می‌رود که نقش مواد غذایی که تأمین‌کننده و تقویت‌کننده سیستم ایمنی بدن انسان هستند جایگاه قابل توجهی پیدا کند. بنابراین بایستی ساز و کارهای لازم برای آمادگی با این تغییرات در طرف تولید و عرضه محصولات کشاورزی و غذا ایجاد شود.

احتمال تورم پس از فروکش کردن بیماری: از آنجایی که این بیماری منجر به رکود فعالیت‌های اقتصادی شده و در نتیجه درآمد افراد جامعه را کاهش داده‌است؛ از این رو کاهش تقاضا منجر به کاهش قیمت محصولات غذایی شده‌است. اما پس از این بحران به علت بازیابی شرایط اقتصادی و ترمیم درآمدها، منجر به بالازدگی تقاضا در بازار خواهد شد. از آنجایی که تصمیم به تولید با یک وقفه زمانی اتفاق می‌افتد، احتمالاً قیمت‌ها افزایش یابند. بنابراین، دخالت تولید جهت کاهش نوسانات عرضه و استفاده از مکانیسم ذخیره‌سازی می‌تواند نقش بسزایی در تنظیم بازار محصولات کشاورزی و غذایی در آینده ایفا نماید.